

SEYDİ ÂLÎ REİS'İN 1554 YILINDA PORTEKİZLİLERE KARŞI MÜCADELESİ

Ertuğrul Önalp *

◁ Contents ▷

- I. Giriş
- II. Portekiz donanması Türklere karşı teyakkuzda
- III. Seydi Âli Reis Basra'dan hareket ediyor
- IV. Seydi Âli Reis altı kadirgasını kaybediyor
- V. Seydi Âli Reis Hindistan'da
- VI. Seydi Âli Reis'in kendi kaleminden Portekizlilerle olan mücadelesi

---

* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyesi

<국문초록>

1554년 세이디 알리 레이스의 포르투갈 함대와 의 전투

Ertuğrul Önalp
Ankara Üniversitesi

오스만제국은 홍해에서의 안보를 확보하기 위해서 포르투갈과 전투를 전개할 의도로 1525년에 스웨즈 지역에 해양 기지를 세웠다. 이 해양 기지의 사령관으로 1547년 피리 레이스(Piri Reis)가 임명되었다. 피리 레이스는 술탄 술레이만의 명령을 받아서 호르무즈 지역을 점령하기 위해 스웨즈에서 함대를 지휘해 바스라 지역으로 향했다. 피리 레이스는 바스라 지역에서 1만 오천 명의 군병과 다수의 함정의 지원을 받아서 호르무즈 지역을 점령해야 했다. 그러나 피리 레이스는 바스라에 접근하기 전에 지원병의 도움을 받지 않고 호르무즈 성을 포위했다. 호르무즈 성에 진을 치고 있던 포르투갈 주둔군은 피리 레이스 함대의 포위와 공격을 막아낼 수 있었다. 피리 레이스는 호르무즈 성을 점령할 가능성이 없음을 파악하고 포위 공격을 포기하고 바스라 지역으로 후퇴했다. 그 뒤에 스웨즈로 귀환하기 위해 3척의 함대로 바스라를 출발했다. 그러나 피리 레이스는 이집트로 귀환했을 때 술탄의 명을 성공적으로 실현하지 못했으므로 체포돼 교수형에 처해 졌다. 술탄 술레이만은 바스라에 정박해 있던 21척의 함선 가운데 7척을 할당해서 대 사파위 조 전투에 활용하도록 했으며, 나머지 함선을 스웨즈로 이동하도록 명을 내렸다. 이 임무를 받은 무라트 베이(Murat Bey)는 바스라 만에서 포르투갈 함대와 벌어진 전투에서 별다른 성과를 거두지 못하고 바스라도 돌아갔다. 무라트 베이의 실패하자 세이디 알리 레이스가 술탄의 명을 이행하도록 지명되었다. 그러나 세이디 알리 레이스도 포르투갈과의 전투에서 6척의 함선을 잃었으며 그 밖의 함선을 규자랏(Gucarar) 항만에 정박시키게 되었다. 이 글에서는 세이디

알리 레이스(Seydi Ali Reis) 측과 포르투갈 함대 간에 있었던 전투의 특징과 과정을 분석하였다.

주제어: 세이디 알리 레이스, 피리 레이스, 오스만 제국, 무라트 베이,
포르투갈 함대

Giriş

Osmanlı Devleti, Kızıldeniz'in güvenliğini sağlamak ve Hint Okyanusu'nda Portekizlilere karşı mücadele etmek amacıyla 1525 yılında Süveys'te bir deniz üssü kurmuştu. Bu üssün kaptanlığına 1547 yılında Pîrî Reis getirildi. Pîrî Reis, Kanunî Sultan Süleyman'ın kendisine Hürmüz adasını fethetme görevini vermesi üzerine Süveys'ten donanmasıyla hareket etti. Padişahın kendisine verdiği emir uyarınca önce Basra'ya gidecek olan Pîrî Reis, orada hazır bulunan 15.000 askeri ve diğer gemileri donanmasına dâhil ettikten sonra ani bir saldırıyla Hürmüz Adası'nı ele geçirecekti. Fakat Pîrî Reis, padişahın kendisine verdiği emri göz ardı ederek Basra'ya ulaşmayı beklemeden kendi donanmasıyla ve kuvvetleriyle Hürmüz kalesini muhasara etti. Hürmüz'deki Portekiz garnizonu muhtemel bir saldırıya karşı önceden hazırlıklı olduğundan kuşatmaya uzunca bir süre direndi. Pîrî Reis kaleyi fethedemeyeceğini anlayınca kuşatmayı kaldırarak Basra'ya çekildi. Daha sonra Süveys'e dönmek üzere ganimetle yüklü üç kadırgayla Basra'dan ayrıldı. Mısır'a geldiğinde tutuklanan Pîrî Reis, padişahın emrine itaatsizlikten dolayı Kahire'de boynu vurularak idam edildi. Kanunî Sultan Süleyman, Pîrî Reis'in Basra'da bıraktığı 21 kadırganın yedisinin Acemlerle yapılan savaşlarda kullanılmak üzere Şattûlarab'ta kalmasını, geri kalan on beşinin de Süveys'e getirilmesini emretti. Bu son görev için tayin edilen Katif kalesinin eski kumandanı Murad Bey, Basra Körfezi'nde Portekiz donanmasıyla yaptığı savaşta kesin bir sonuç alamadı ve Basra'ya dönmek zorunda kaldı. Daha sonra bu görev Seydi Âli Reis'e verildi. Ama Seydi Âli Reis Portekizlilerle yaptığı mücadelede 6 kadırgasını kaybettiği gibi ayrıca donanmanın geri kalan kısmını da Gücerat limanlarında terketmeye mecbur oldu. Biz bu araştırmamızda Seydi Âli Reis'in Portekizlilerle olan

mücadelesini Portekiz ve Türk kaynaklarından faydalanarak değerlendirdik.

I. Portekiz donanması Türklere karşı teyakkuzda

1554 yılının şubat ayı sonlarında Portekiz'in Hindistan'daki sömürgelerinin genel valisinin oğlu Fernando de Meneses komutasında Aden Körfezi'ne gitmek üzere Goa'dan hareket eden büyük bir donanma, bin iki yüz civarında Portekiz askerinden başka yardımcı güç olarak çok sayıda Malabarlı Hindu savaşçı taşıyan altı kalyon, altı karavel, yirmi altı *catur*² ve *fusta*³ olmak üzere toplam 38 parça gemiden oluşmaktaydı. Asker, malzeme ve mühimmat bakımından hiçbir eksiği bulunmayan donanmanın iki görevi vardı. Birincisi, o mevsimde Bengal Körfezi'ne veya Açe'ye dönmek üzere Kızıldeniz'den yola çıkan Müslüman ticaret gemilerini ele geçirmek; ikincisi ise, Basra'daki Türk kadırgalarının denize açılmaları durumunda onlarla savaşmaktı⁴.

Temmuz ayı başlarında, batı yönünden rüzgârlar esmeye başlayınca Fernando de Meneses, Türk kadırgalarını gözetlemeleri için üç *catur*'u Şattülarab'ın ağzına gönderdi. *Catur*'daki mürettebattan bazıları, muhtemelen Hindu olanlar, yerel kıyafetler içinde *terranquim* adı verilen balıkçı teknelerini kullanarak nehre girmişler ve kadırgaların yanına sokularak balıkçı kisvesi altında Türklere balık satmışlardı. Türklere yeniden denize açılmak için hummalı bir faaliyet içinde olduğunu gören bu balıkçı kılığındaki askerler onların faaliyeti

² *Catur*: Portekizlilerin Hindistan'da kullandıkları tek veya iki direkli, 6 çift kürekli küçük bir yelkenli teknedir.

³ *Fusta*: Portekiz donanmasına ait 10 -18 çift kürekli bir ya da iki direkli, orta büyüklükte, altları düz, hafif bir gemi türüdür

⁴ Saturnino Monteiro, *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, cilt III, Livraria Sá da Costa Editora, Lisboa, 1992, s. 163.

hakkında Hürmüz kumandanı Bernardim de Sousa'ya iki günde bir haber ulaştırıyorlardı⁵.

II. Seydi Âli Reis Basra'dan hareket ediyor

Eski Katif sancakbeyi Murad Bey donanmayı Süveys'e getirmeyi başaramayınca bu görev, Hind kaptanı olarak tayin edilen ünlü Türk denizcisi, coğrafya bilgini ve şair Seydi Âli Reis'e verildi. Basra'da mahsur kalan donanmanın mutlaka Süveys'e getirilmesi gerekiyordu. Akdeniz'de ün kazanmış bir denizci olan Seydi Âli Reis'in babası ve babasının büyükbabası tersane kethüdası olarak görev yapmışlardı. Genç yaşında Rodos'un fethine katılmış, Barbaros Hayreddin Paşa'nın yanında tecrübe kazanmıştı. Barbaros, Preveze deniz muharebesinde Seydi Âli Reis'e Türk donanmasının sol kanadının kumandanlığını vererek ona ne kadar güvendiğini göstermişti. Bilgili ve şair oluşu sebebiyle Kanunî'nin sevgisine mazhar olmuştu. Kanunî İran seferine çıkarken onu da yanına almıştı. Murad Reis'in donanmayı Süveys'e getiremeyişinin haberi padişaha ulaştığında Seydi Âli Reis, Kanunî ile birlikte Halep'te bulunuyordu. Kanunî sohbetinden büyük zevk aldığı, o sıralarda yaşı altmışa yaklaşan Seydi Âli Reis'i Halep'ten Basra'ya gönderdi⁶.

Portekiz kaynaklarında adı Âli Çelebi'den bozma *Aleheluby* olarak geçen Seydi Âli Reis'in bu seferi hakkında sunmuş olduğumuz bilgiler Portekizli tarihçilerin anlattıklarına dayanmaktadır. Do Couto, onun Mısır defterdarı iken bu göreve talip olduğunu ve tanıdığı paşaların

---

⁵ Diogo do Couto, *Década da Asia*, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX, Livraria Sam Carlos, Lisboa, 1974; Saturnino Monteiro, a. g. e., cilt III., s. 163-165.

⁶ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi I*, I, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1998, s. 128-129.

iltimasıyla Mısır kaptanlığına atandığını iddia eder. Portekizli tarihçiye göre, Seydi Âli Reis kendisinden önce bu göreve atanan Murad Bey'i kastederek, “*Katif kalesini kılıçla müdafaa etmeden Portekizlilere teslim eden birine böyle bir görev verilmemeliydi*” demiştir⁷.

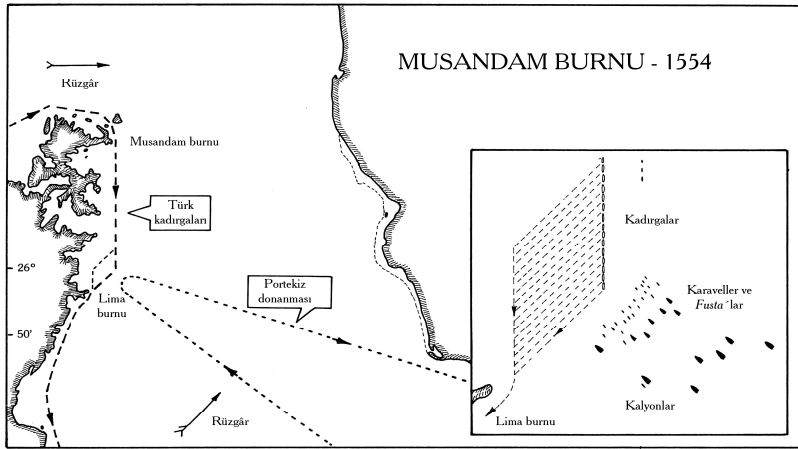
1554 yılının ağustos ayının başlarında batıdan kuvvetli rüzgârlar esmeye başlar başlamaz, Basra'da kalan on beş kadırgayı Kızıldeniz'e götürmek için Şattularab'ı terkeden Seydi Âli Reis, rotasını Hürmüz Boğazı'na çevirdi. Şattularab'ın ağzında gözcülük etmekte olan üç *catur*'dan bir tanesi Türk kadırgalarının gelişini haber vermek için derhal Hürmüz'e hareket ederken, diğer ikisi de belirli bir mesafeden kadırgaları izliyorlardı, ama Türk kadırgaları tarafından tespit edilmeleri üzerine onlar da Hürmüz'e dönmeye karar verdiler⁸.

Fernando de Meneses, kadırgaların denize açıldığını öğrenir öğrenmez kürekli bir gemiye binerek ağır donanmasının kışı geçirmesi için bıraktığı Maskat'a gitti. Bu arada genel vali oğlunun henüz çok genç ve tecrübesiz olması sebebiyle onu kollaması ve fikirleriyle ona yol göstermesi için Hürmüz kalesi kumandanlığını devir eden Antão de Noronha'yı görevlendirmişti. Antão de Noronha da, yanında asiller (*fidalgos*) ve kırk kadar asker olduğu halde bir kalitaya binerek Maskat'ın yolunu tuttu. Maskat'a geldiğinde gerekli ihtiyaçları temin ederek askerleri kalyonlara bindirdi ve kadırgaları karşılamaya gitti. Öte taraftan Hürmüz kumandanı Bernardim de Sousa, Şattularab'ı terkeden Türk kadırgalarına karşı mücadele etmek amacıyla kendi inisiyatifiyle toplarla takviye ettiği üç-dört yük gemisi ve bir kalyon ile denize açıldı. Daha sonra Fernando de Meneses'e bir *terranquim* ile haber yollayarak, Türk kadırgalarının Hürmüz Boğazı'nı geçmekten vazgeçerek Basra'ya dönmeleri durumunda onları oraya kadar takip edeceğini bildirdi. Fernando de Meneses, kadırgaların yolunu kesmek

⁷ Diogo do Couto, a. g. e., Déc. VI, Liv. X, Cap. XX.

⁸ Saturnino Monteiro, a.g. e., cilt III., s. 165.

amacıyla Maskat'ı terkettikten sonra Arabistan kıyısına yakın olarak yol almaya başladı. Borda nizamına göre dizilen Portekiz donanmasının ileri hattında keşif göreviyle *fusta* ve *catur*'lar ilerlerken onları karaveller takip ediyor ve en geriden de kalyonlar geliyordu⁹.

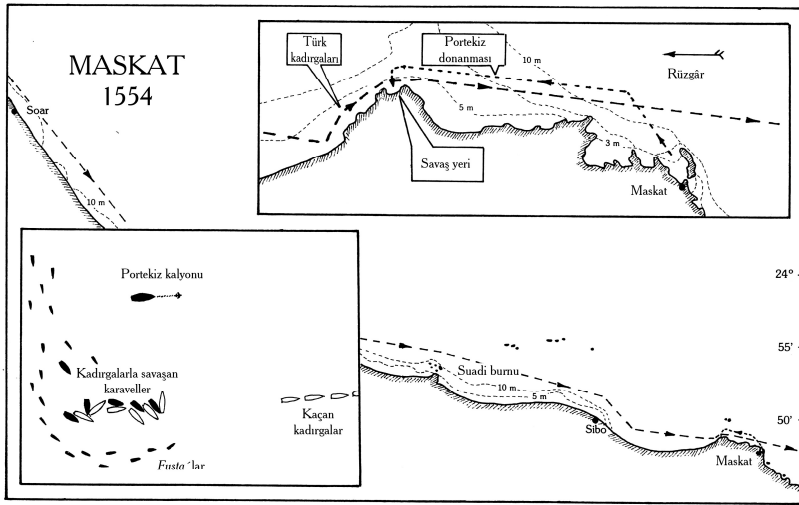
Saturnino Montcero'nun *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, cilt III - adlı eserinden alınmıştır.

Portekiz donanması 10 Ağustos sabahı Musandam Burnu yakınlarındayken, bu arada rüzgârı arkalarına alarak, birbirinin dümen suyunca ilerleyen Türk kadırgaları bu burna çok yaklaştılar; nihayet kıyı ile küçük bir ada arasından geçerek burnu aştılar. Musandam Burnu'nun ötesinde rüzgâr batıdan estiğinden kadırgalar güneye döndükten sonra birdenbire orsa ederek rüzgârüstüne

⁹ A. g. e., s. 165.

gelmişlerdi, daha sonra kol nizamını bozmadan kıyıya yakın olarak ilerlemeyi sürdürdüler. Bu manevrayı yaptıktan bir süre sonra *fusta*'lar ve *catu*'lar tarafından görülmüşlerdi, pupa yelken ilerleyen Portekiz karavelleri ve kalyonları tarafından da görülmeleri uzun sürmedi.¹⁰

Saturmino Montcero'nun *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, cilt III - adlı eserinden alınmıştır.

Türklerin karşısında kırk gemiden oluşan bir duvar örülmüştü, ama tecrübeli denizci Seydi Âli Reis soğukkanlılığını kaybetmedi, çünkü bu kapandan kurtulacağından emindi. Zor durumlarda nasıl hareket edileceğini bilen bir deniz kurdunun kararlılığıyla yoluna devam ediyordu. Bu arada Türk kadırgalarına doğru ilerleyen Portekiz gemilerinin birbirleriyle aralarındaki mesafe de giderek daralıyordu. Birbirlerine doğru hızla yaklaşan iki donanmanın bordaları birbirlerine paralel olduğunda Türk kadırgaları ile önde giden *fusta*'lar arasında müthiş bir top düellosu oldu. Bu dövüş daha sonra arkadan gelen

¹⁰ A. g. e., s. 165.

Portekiz kalyonlarının da katılmasıyla ortalık bir anda kapkara barut dumanıyla kaplandı, göz gözü görmez oldu¹¹.

Portekiz donanmasında aşırı bir iyimserlik hâkimdi. Asiller, subaylar ve askerler savaşa şimdiden kazanmış gözüyle bakıyorlardı, Türkleri ezip geçeceklerinden emindiler. Üstelik rüzgârın da o anda şiddetini artırarak güneybatıdan esmesi yüksek bordalı gemilerinin manevra kabiliyetini artırdığından durum Portekizlilerin lehine gibi görünüyordu. Rüzgâr böyle esmeye devam edecek olursa, karaveller kadırgalara çarparak onları batıracaktı. İşte tam o sırada Seydi Âli Reis kadırga reislerine önceden izah ettiği taktiğin uygulanması emrini verdi. Bu emir gereği yelkenleri toplayan kadırgalar, sadece kürek yardımıyla kıyıya yakın vaziyette ilerlemeye devam ettiler ve sonra aniden dümeni batıya kırarak pruvalarını rüzgârın geldiği yöndeki Lima Burnu'na doğru çevirdiler. Bu manevrayla Türk kadırgaları bir anda Portekiz gemilerinden uzaklaşmış oldular. Rüzgârtındaki Portekiz donanmasının kalyonları ve karavelleri ne kadar orsa etmeye çalıştılsa da hiçbiri Türk kadırgalarından önce Lima Burnu'nu geçmeye muvaffak olamadı¹².

Türklerin bu müthiş manevrası karşısında tüm asillerin ve subayların ağzı açık kalmıştı, kalyonlardan birinde toplanmış olan komutanlar bu durumda ne yapılması gerektiğini heyecan ve öfke içinde tartışıyorlar, ama hiçbiri bir sonuca varamıyordu. Sonunda yaşlı bir kılavuzun konuşmasına kulak asmak zorunda kaldılar. Kılavuzun dediğine göre, her ne kadar o mevsimde Umman Deniz'inde rüzgâr güneybatıdan esiyorsa da, Basra Körfezi'nin kuzey kıyılarındaki bir noktadan esen rüzgârlarla batıya doğru seyretmek mümkündü. Kılavuz daha önce de Hürmüz'den bu şekilde Maskat'a gitmişti, eğer donanma hemen karşı

---

¹¹ A. g. e., s. 167.

¹² A. g. e., s. 167-169.

kıyıya giderse, o taraftan esen rüzgârı arkasına alarak Türklerden önce Maskat'a ulaşmaları mümkün olabilirdi. Daha iyi bir öneri olmadığı için ihtiyar kılavuzun söylediklerini uygulamaya karar verdiler. Fernando de Meneses rotanın Basra Körfezi'nin kuzeyine çevrilmesi emrini verdi. Bir süre yukarıya doğru seyreden donanma daha sonra müsait rüzgârı arkasına alarak batıya doğru hızla ilerlemeye başladı ve sonunda Maskat'a ulaşmayı başardı. Oraya vardıklarında Türk kadırgalarının henüz geçmedikleri haberini aldıklarında Portekizlilerin sevinçleri görülmeye değerdi. Maskat'a gelmeden önce donanma komutanı Fernando de Meneses bir grup *fusta* ile *catur*'u, Türklerin buldukları yeri Maskat'a bildirmeleri için kadırgaların peşinden göndermişti. Maskat'a geldikten sonra daha önce kuzey kıyılarına gitmiş olan *catur* grubunu karşılamaları için yeni gemileri seferber etti.

13

Donanma Maskat'ta kaldığı iki-üç gün boyunca su ikmali yapıldı ve askerler dinlendirildi. Bu arada Türk donanması Arabistan Yarımadası kıyılarını takip ederek Maskat'a doğru sadece kürek yardımıyla güçlkle ilerliyordu. Dolayısıyla kadırgalar sık sık demirleyerek çüsmeyi (kürekçi taifesi) saatlerce dinlendirmek zorundaydılar. Portekiz *fusta*'ları ve *catur*'ları da onları belirli bir mesafeden takip ediyorlardı. Türk kadırgaları Suadi Burnu açıklarındaki küçük adalar tarafında pruva istikametinde ufukta bazı *fusta*'lar görmüşlerdi, buna rağmen Seydi Âli Reis istifini bozmadı, çünkü kalyon ve karavellerin geride kaldıklarını ve kendisine yetişemeyeceğini düşünüyordu.

25 Ağustos sabahı gün doğarken, daha önce Maskat'tan gönderilen *fusta*'lar, kadırgaların Suadi Burnu'nu terkettiklerini, bu nedenle de çok uzakta olmayacaklarını haber vermek üzere Maskat'a döndüler. Bu haber üzerine Fernando de Meneses askerlerin derhal gemilere

---

¹³ A. g. e., s. 169.

bindirilerek demir alınmasını emretti. Portekizliler bu kez Türkleri ellerinden kaçırmamakta kararlıydılar. Her zaman olduğu gibi en önde giden *fusta*'lar bir hat oluştururken, onları karaveller izliyor ve en geriden de kalyonlar iki ayrı hat halinde geliyordu. Doğudan esen orta şiddette bir rüzgâr Portekiz gemilerinin yelkenlerini şişirerek normal bir hızla yol almalarını sağlıyordu.¹⁴

Portekiz gemileri ufku kaplayacak şekilde yayılarak seyrediyorlardı; kıyıya paralel olarak kol nizamında rüzgâra karşı yol alan Türkler Portekiz gemilerini görmüşlerdi; yelkenlerini toplamış vaziyette, sadece kürekle ilerlediklerinden Portekizlilerin kendilerini henüz fark etmemiş olmaları mümkündü. Seydi Âli Reis ufukta görünen yelkenlileri ticaret gemileri sandığından istifini bozmadı, Portekiz donanmasının çoktan Hürmüz'e dönmüş olduğunu düşünüyordu. Ama sayılarının giderek arttığını fark edince önündeki gemilerin daha önce atlatmayı başardığı Portekiz donanmasına ait olduklarını anladı. Her şeye rağmen paniğe kapılmadı, Portekizlilerin henüz kendilerini fark etmemiş olabilecekleri ihtimaliyle kıyıya yanaşmaya başladı. Bir koyda gizlenmeyi düşünüyordu, bu şekilde Portekizlilerin geçip gitmesini bekleyecekti. Fakat kadirgalar kıyıya yanaşmak için dümeni kırdıkları zaman aradaki mesafe azalmış olduğundan Portekizliler onları görmüşlerdi. Seydi Âli Reis geriye dönüş imkânının olmadığını görünce tıpkı on beş gün önce Musandam Burnu'nda yaptığı manevrayı uygulamaya karar verdi, kadirgadakiler küreklere sıkıca asılarak kıyı boyunca orsasına ilerlemelerini sürdürdüler. Portekiz karavelleri ile kalyonlarının kaptanları yine boş bulunmuşlardı, onlar da aceleyle orsa ederek kıyıya doğru yönelmeye ve Türklerin yolunu kesmeye çalıştılar. Başta Seydi Âli Reis'inki olmak üzere dokuz kadirga diğerlerine göre

---

¹⁴ A. g. e., s. 170.

daha yürüktü Portekizlilerle arasındaki mesafeyi açmıştı, ama Türk kadırgalarından altısı biraz geride kalmıştı.¹⁵

III. Seydî Âli Reis altı kadırgasını kaybediyor

Kıyıya en yakın olarak seyreden ve Türklerin yolunu kesmeye en müsait durumda olan Portekiz gemisi Fernando de Meneses'in kapitanesi (amiral gemisi) *São Mateus* adlı bir kalyonu, ama fazla sürat yapamıyordu. Yolunu kesmeye çalıştığı ilk kadırga o sırada pruvasını rüzgâra doğru çevirmişti. Onun peşinden gelenler de aynı şeyi yaptılar. Artık onlara yetişmenin imkânı yoktu, görünüşe bakılırsa kadırgalar bir kez daha ellerinden kaçacaktı. Portekiz kalyonlarının o anda yapabileceği tek şey yelkenleri topladıktan sonra demir atmak ve kadırgalara karşı toplarını ateşlemek olacaktı. Nitekim onlar da böyle yaptılar. Baş tarafını hafifçe rüzgâra vererek, küpeştesini yakın mesafeden kol düzeninde geçip gitmekte olan Türk kadırgalarına paralel duruma getiren kalyon müthiş bir salvo ateşi açtı. Büyük çaplı bir topun güllésinin onuncu kadırganın tam ortasına isabet etmesi sonucu küreklerin önemli bir kısmı kırılmış, bazı kürekçiler yaralanmış ya da ölmüştü. Kadırga diğer yandaki küreklerle hareket etmeye çalıştıysa da fazla yol alamadı. Kadırgalar birbirine çok yakın olarak büyük bir hızla seyrettiklerinden öndeki hareketsiz kalınca, arkadan gelenlerin ona çarpmamak için manevra yapmaya yeterli zamanları olmadı ve küreklerinin diğer kadırganın küreklerine çarparak kırılması sonucu hareketsiz kaldılar.¹⁶

Hareket kabiliyetini kaybeden kadırgalara karaveller yaklaşmaya başladılar. Karavellerin her birinde yirmi savaşçı vardı, her kadırgada

---

¹⁵ A. g. e., s. 170

¹⁶ A. g. e., s. 170.

ise genellikle elli savaşçı olurdu. Fakat borda bordaya gelmek suretiyle yapılan savaşlarda karaveller kadırgalara karşı ezici bir üstünlüğe sahip olurlardı. Her şeyden önce bordaları yüksek olduğundan karavellerin güvertesine tırmanmak daha zordu. Üstelik Portekizliler bu dövüşte daima en gözde ve en tehlikeli silahlarını kullanırlardı, bunlar yanıcı maddelerle dolu humbaralardı. Nitekim öndeki iki kadırgaya yaklaşmış olan bir karaveldeki askerler hareketsiz gemilerin içine humbaraları birbiri ardınca fırlatmaya başlamışlardı. Bir anda yayılan alevlerle elbiseleri tutuşan kürekçiler can havliyle kendilerini suya attılar, savaşçılar ise tam anlamıyla panik içindeydiler. Daha sonra diğer karaveller ve *fusta*'lar da yetişerek diğer kadırgalara da humbara fırlatmak suretiyle içindekileri tam anlamıyla dövüşmez hale getirdiler. Daha sonra karavellerden çıkan kılıçlı ve mızraklı askerler, yangından dolayı çaresizlik içinde bocalayan, neye uğradıklarını şaşırان Türklerin üzerine çullandılar.

Yüzerek kıyıya ulaşmak için suya atlayan Türklerin hepsi sonradan gelen *fusta*'lardaki askerler tarafından mızrakla öldürüldüler. Kısa bir süre içinde altı Türk kadırgasında canlı tek kişi bile kalmamıştı, Portekizlilerin genellikle esir almak gibi bir âdetleri olmadığından teslim olmak isteyenlere aman vermediler. Yarım saat süren bu savaşta Portekizliler altı kadırgayı zapt ederek içlerinde bulunan, bir kısmı büyük çaplı *basilisco* olmak üzere kırk yedi adet tunç topu ganimet olarak ele geçirdiler¹⁷.

Burnu aşarak Portekizlilerden kurtulmayı başaran diğer dokuz Türk kadırgası belirli bir mesafede yelkenleri toplanmış olarak geride kalanları bekliyordu. Seydi Âli Reis ve adamları, karaveller ile kadırgalar arasında eşit şartlarda cereyan etmeyen bu dövüşü uzaktan öfke, ümitsizlik ve heyecan içinde izlerken ölüm kalım savaşı veren

---

¹⁷) A. g. e., s. 171.

arkadaşlarına yardım edememenin acısını yüreklerinde hissediyorlardı. Geride kalan altı kadırganın zapt edilmesini büyük üzüntü içinde seyreden Seydi Âli Reis içlerinden belki kurtulan olur umuduyla bir süre daha bekledi, ama tek bir kadırganın bile Portekiz gemilerinin arasından sıyrılmayı başaramadığını görünce yelkenlerin hisa edilmesini emretti. Şimdi elindeki kadırgaları ve arkadaşlarının hayatını kurtarmak zorundaydı. Ağustos ayı sonlarında Arabistan Yarımadası'nın kıyılarında rüzgâr güneybatıdan estiği için Kızıldeniz'in yolunu tutmak yerine dümeni Kambay Körfezi'ne kırmayı tercih etti.¹⁸

IV. Seydi Âli Reis Hindistan'da

Fernando de Meneses, savaş sona erdikten sonra Seydi Âli Reis'in peşinden gitmeleri için karavel kaptanlarına emir verdi ve daha sonra Türklerden ele geçirdikleri altı kadırgayla birlikte tüm kalyonlar ve *fusta*'ları alarak Maskat'a vardı. Yaralıların tedavisi ve askerin dinlenmesi için orada birkaç gün kaldı. Bu arada zaferi kutladıktan sonra Türk kadırgalarını tamir ettirip isimlerini değiştiren Fernando de Meneses, bunları gereken şekilde donattığı gibi ayrıca donanmaya iki gemi daha kattı. Portekizli komutan zaferin haberini babasına ulaştırmak için yürük ve hafif bir gemiyi Goa'ya gönderdikten sonra Hindistan'a dönmek üzere yola çıktı ve kasım ayının başlarında Goa'ya vâsıl oldu.¹⁹

Karaveller, Türk kadırgalarının peşine düştülerse de aradaki mesafenin fazlalığı ve zaman zaman rüzgârın kesilmesi sebebiyle onlara yetişemediler, ama takibi sürdürdüler. Nihayet Hint kıyılarına çok yakın bir yerde ufukta Türk kadırgalarını gördüler. Kadırgadakiler

¹⁸ A. g. e., s. 171.

¹⁹ A. g. e., s. 171.

günlerce fırtınalı denizde dev dalgalarla boğuşmaktan, açlıktan, susuzluktan ve yorgunluktan savaşıacak durumda değillerdi, sadece canlarını kurtarmanın peşindeydiler. En geride kalan iki kadırgada bulunanlar karavellerin kendilerine giderek yaklaşmakta olduklarını görünce kıyıya baştankara etmekten başka çare bulamadılar. Bu kadırgalardan birinin mürettebatı Daman yakınlarında, diğeri de Danu'nun biraz aşağısında karaya çıkarak kurtuldular. İçlerinde Seydi Âli Reis'in de bulunduğu diğer kadırgalar Surat'a yöneldiler ve Portekiz karavelleri yetişmeden önce 30 Ağustos 1554'te bu limana kapağı attılar.²⁰ Üç Portekiz karaveli limandan biraz uzakta demir atarak limanı ablukaya almakla yetindi. Bu arada diğer iki karavel eylül ayının 20'sinde Bassein'e vardı, buradan yirmi kadar *fusta* alarak Surat limanını abluka altına alan üç karavele yardımcı olmak için oraya doğru hareket etti. Kısa bir süre sonra Umman Deniz'inde cereyan eden bu savaş Şaul'da da duyulmuş ve aynı amaçla oradan da on iki *fusta* seferber edilmişti.²¹

Portekiz'den gönderilen yeni Hindistan genel valisi Pedro de Mascarenhas'ı getiren gemi eylül ayının 23'ünde Goa'ya gelmişti. Bu arada Goa'ya varan bir *catür* Portekiz donanmasının zafer haberini ulaştırırken, hemen hemen aynı zamanlarda Bassein ve Şaul'dan gelen bir diğer *catür* da yedi Türk kadırgasının Surat'a sığınmış olduğunu bildirdi. Bu haberler üzerine yeni genel vali Türk kadırgalarına karşı bir donanma hazırlanmasını emretti, iki kalyon ve otuz kadar *fusta*'dan oluşan ve kumandanlığını yeğeni Fernão Martins Freire'nin yaptığı bu donanma 10 Ekim'de Goa'dan ayrıldı. Surat'a gelince kale kumandanıyla görüşen Fernão Martins, onların Portekizlilerle daha önce imzaladıkları ve halen yürürlükte bulunan barış antlaşması

²⁰ Yılmaz Öztuna, *Türkiye Tarihi* s. 130.

²¹ Saturnino Monteiro, cilt III, s. 169-172; do Couto, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX

hükümlerini hatırlatarak Türklerin kendisine teslim edilmesini, kadirgaların da kendisine verilmesini ya da yakılmasını istedi.²²

Bu arada Surat kalesi kumandanı Türklerin şehirde olmadığını, hepsinin de ülkenin içerilerine dağıldıklarını belirterek bu talebin yerine getirilmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Kadirgalar konusunda ise, her yıl *cartaz*²³ lisansı ile Kızıldeniz'e ticaret amacıyla giden Surat gemilerine Türklerin bir misillemeyle zarar vermesinden çekindiği için onları yakmanın veya teslim etmenin mahzurlu olduğunu, bununla birlikte kadirgaları üç parçaya ayırmak suretiyle kullanılmaz hale getirmekte herhangi bir sakınca görmediğini söyledi. Sonunda Seydi Âli Reis'in donanmasının yedi kadirgası Portekizli subayların gözleri önünde testerele altı parçaya ayrılarak kullanılmaz hale getirildi. Fernão Martins, Kambay Körfezi'ni kolaçan etmesi için 10 *fusta* bıraktıktan sonra kasım ayının başlarında, Fernando de Meneses ile hemen hemen aynı tarihlerde Goa'ya döndü.²⁴

Türklerin Hürmüz'ü ele geçirmek ve Basra ile Süveyş arasındaki deniz yolu bağlantısını sağlamak amacıyla iki sene önce başlattıkları bu askerî sefer bu şekilde başarısızlıkla sona ermiş oldu. Harekât için seferber edilen yirmi beş kadirgadan altısı Portekizliler tarafından savaşta zapt edilmiş, ikisi baştankara etmiş, biri karaya oturmuş, yedisi kullanılmaz hale gelmişti. Geri kalanlardan ikisi Süveyş'te, yedisi de Şattularab'da bulunuyordu. Ama bu başarısızlıkta Seydi Âli Reis'i suçlamak mümkün değildi, Portekiz donanmasının gemi, insan sayısı ve silah üstünlüğü karşısında onun yapabileceği fazla bir şey

²² Saturnino Monteiro, A. g. e. , s. 169-172; do Couto, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX

²³ *Cartaz*: Hindistanlı ve diğer Asyalı tüccar gemilerinin Portekizlilere verdikleri haraç karşılığında elde ettikleri serbest dolaşma ve ticaret yapma izni.

²⁴ do Couto, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX; Saturnino Monteiro, A. g. e. , s. 169-172

yoktu. Seydi Âli Reis, Suadi Burnu'nu aşarak Portekizlilerden kurtulduktan sonra Kambay yerine Kızıldeniz'e doğru yol alsaydı, acaba sağ salim Süveys'e ulaşabilecek miydi? Bu soruya kesin bir cevap vermek pek kolay bir iş değil. Bize göre, ünlü denizci o anda Kambay kıyılarına doğru ilerlemekle doğru olanı yapmıştır. Bununla birlikte Portekizli tarihçi do Couto, Seydi Âli Reis'in Süveys yerine Kambay'a gitmeye karar vermesini padişahın, boynunu vurdurmasından korkmasına bağlamaktadır.²⁵

V. Seydi Âli Reis'in kendi kaleminden Portekizlilerle olan mücadelesi

Seydi Âli Reis, Portekizlilerle bu karşılaşmasını *Mir'at-ül Memalik* adlı eserinde nakletmiştir. Ünlü denizcinin anlattığına göre, adamlarıyla Basra'dan ayrılmadan önce, Basra beylerbeyi Mustafa Paşa'nın, keşif yapması için Hürmüz Boğazı taraflarına gönderdiği bir firkate bir ay kadar o taraflarda dolaştıktan sonra dört parça düşman gemisinden başka gemi olmadığını bildirince yolun açık olduğunu sanarak temmuz ayında yola çıkmıştır. Yolculuğu sırasında Bahreyn'e de uğrayan Seydi Âli Reis'e buranın hâkimi Reis Murad'ın "*Deryâda kâfir yokdur*" demesi üzerine yoluna devam ederek 9 Ağustos'ta Horfekan şehri yakınlarına vardı. Seydi Âli Reis ve adamları burada yirmi beş Portekiz gemisiyle karşılaştılar. İki taraf arasında cereyan eden bir top düellosu sonunda ünlü denizci bir Portekiz kalyonunu batırdı. Yatsı vakti Portekiz donanması savaş alanından uzaklaşması üzerine. Türkler bu savaştan galip çıktılar. Yenilen düşmanın geri gelemeyeceğini düşünen Seydi Âli Reis ertesi sabah yoluna devam etti. Bu çarpışmadan on yedi gün

---

²⁵ do Couto, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX.

sonra Maskat önlerine vardığında 34 gemilik bir Portekiz donanmasıyla karşılaştı. Bu gemilerden 12'si kalyondu. Seydi Âli Reis düşmanın sayıca üstünlüğü karşısında telaşlanmayıp filosuna karaya muvazi bir vaziyet aldırdı. Bu manevrasını ikmal ettiği sırada Portekizliler yanaşarak muharebe durumu almışlardı. Sabahın erken saatlerinde başlayan ve ortalık kararınca kadar bütün şiddetiyle süren savaşta iki taraf da epeyce zayıat vermişti.²⁶

Olayların nasıl geliştiğini Seydi Âli Reis'in ağzından dinleyelim: “Yatsı zamanına kadar şiddetle çarpıştık. En sonunda düşman kaptanının ümidi kırılıp korktu ve gemilerine emir topu atıp savaş kes işareti verdi. Barçalar tremola edip, Hürmüz tarafına doğru bocalatıp yüz çevirdiler... Allah'ın yardımıyla, düşmanı yendik.

Derken karanlık bastı. Deniz süt limandı. Aniden şiddetli bir fırtına çıktı. Kıyı yakın olduğu için sabaha kadar hafiften yol aldık. Dalgalar kıyıları döğüp gittikçe körfezi temizledi ve fazlaca yağmur yağdı. Biraz denize açılarak yine sereni çevirip yolumuza devam ettik. Ertesi gün Horfekan'a vardık. Askerler su ikmallerini yaptıktan sonra, Umman'dan, Amman kasabasına, yani Şehr-i Suhar'a geldik... Mübarek Ramazan'ın yirmi altıncı günü- ki Kadir Gecesiydi- (25 Ağustos) Maskat kalesi ve Kalhat önlerine geldik. Sabahleyin, aniden, limandan oniki büyük barça ve yirmi iki grab ile tamamı otuz dört gemiyle guvernadorun (genel valinin) oğlu Kovve Kapudanı (kaptan) sayısız askerle bize doğru yelken açtı. Barçalar, kalyonlar, her şeyi göze alıp, mayesterelerini taktılar ve pentelerini de eklediler. Karaveller çenber yelkenlerini açtılar. Gemilerini flandırılarla süsleyip üzerimize hücum ettiler.

“Biz yine Yaradan'a sığınıp kıyıda onların gelmesini bekledik. Barçalar gelip kadirgalara yanaştı. Şiddetli bir top, tüfek, ok ve kılıç

---

²⁶ Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Seher Matbaası, İstanbul, 1958, s. 1007.

mücadelesi yapıp öyle bir savaş oldu ki anlatılamaz. Bacaluşkalar (büyük çaplı toplar) barçaları birer mızrak gibi delip geçerken şaykalar (orta çaplı toplar) pencere büyüklüğünde delikler açtı... Bir kadirgamızı kumbara ile yaktılar. Hakk'ın hikmetine bak ki, bizim kadirga onların bir barçasının da yanmasına yol açtı. Beş barça ile beş kadirga sahile vurup hepsi battı, mahvoldu. Bir barçaları yelken kuvvetiyle omurgası üzerine karaya oturduysa da o da helâk oldu.

“Böylece iki tarafın askeri de kuvvetten kesildi. Kürekçi tayfasının, kürek çekmek, siya etmek ve top salya eylemekten tâkatları kesilmişti. Zarurî olarak demir atıldı. Demirler gemilerin kıçına alındı. Bu halde yine savaş devam etti. Denize sandallar indirilip batan kadirgaların reislerinden Alemşah Reis, Kara Mustafa, Kalafat Memi, gönüllü serdar Dürzî Mustafa Bey ve diğer Mısırlı kullardan ve âlâtçılardan iki yüz kadar insan toplandı... Gece olunca Hürmüz Körfezi'nde yine fırtına çıktı. Barçalar, ikişer büyük demir çapa attı ve lüşteler bağladılar. Grablar demir tarayıp karaya oturdular. Kadirgalar da çapa tutturamadı... İster istemez sahilden uzaklaşıp yelken açtık. O gece Arap topraklarından ayrılp, uçsuz bucaksız denize düştük”.²⁷

Yukarıda görüldüğü gibi Türk amiralinin anlattıklarıyla do Couto'nun naklettikleri uyuşmamaktadır. Seydi Âli Reis, her ne kadar Portekizlilerle ilk karşılaşmasında düşmana ait bir kalyon, ikinci karşılaşmada da altı barça batırdığını söylüyorsa da, do Couto herhangi bir Portekiz gemisinin kaybından söz etmemektedir. Buradan da açıkça

---

²⁷ Seydi Âli Reis, *Mir'at-ül Memalik*, Baskıya hazırlayan: Necdet Akyıldız, Ömer Karayumak'ın önsözü, Tercüman Yayınları, s. 39-41; Seydi Ali Reis, *Mir'at-ül-Memalik*, Baskıya hazırlayan: Dr. Mehmet Kiremit, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 78-82; Seydi Âli Reis, *The Travels and Adventures of the Turkish admiral Sidi Ali Reis*, tercüme eden A. Vambery, Al Buruni, Lahor, Pakistan, 1975, s. 11-13. Bu son eser, tercüme edenin tarihi ve teknik bilgisizliğinden ötürü çok sayıda yanlış içermektedir.

görülüyor ki, ikisinden biri gerçeği yansıtmamaktadır. Araştırmalarım sırasında edindiğim izlenim Portekiz yazarlarının kendi zayıatlarını az gösterme eğiliminde olduğudur. Muhtelif Portekiz yazarları da Couto'yu esas aldıklarından onların anlattıklarında bir çelişki bulunmamaktadır. Öte yandan Seydi Âli Reis, Piri Reis'in akıbetine uğramamak, yani kellesinden olmamak için bu savaşı bir zafermiş gibi göstermiş olabilir. Seydi Âli Reis'in Portekizlerle yaptığı bu mücadeleyi Türk yazarları genellikle tek bir kaynaktan, Seydi Âli Reis'in *Mir'at-ül Memalik*'inden vermişlerdir. Dolayısıyla bu çarpışma bizim açımızdan büyük bir zafer olarak sunulmuştur. Meselâ, Nejat Kosal, *Hint yolu ve Osmanlı İmparatorluğu* adlı eserinde bu olayı nakle ederken şöyle der: "Bu savaş deniz tarihimizin yüz ağartan şanlı savaşlarından biridir. İki mislinden artık düşman karşısında filomuzun gösterdiği yiğitlik, kahramanlık ve dövüş üstünlüğü göğüs kabartacak kadar büyüktür".²⁸

Seydi Âli Reis Hind ve Sind illerinde maceralı bir dört yıl geçirdikten sonra Zabulistan, Bedahsan, Maveraünnehir, Harezm, Horasan, İran topraklarından geçerek nihayet İstanbul'a vardı. Seydi Âli Reis Edirne'de huzur-u şahâneye kabul edildi. Sergüzeştini kaleme aldığı *Mir'at-ül Memalik*, adlı eserini ve yolculuğu sırasında görüştüğü hükümdarlar ve beylerden getirdiği 18 mektubu Kanunî'ye takdim edince, padişahın ve sadrazam Rüstem Paşa'nın iltifat ve ihsanlarına nail oldu. Ancak bu dört yıl zaman zarfında öldüğü rivayet edildiğinden Mısır'daki Hind kaptanlığı Kurdoğlu Hızır Reis'e verilmişti, bu yüzden Seydi Âli Reis'e 80 akçe yevmiye ile Dergâh-ı Âli müteferrikalığı makamı verildi ve birikmiş olan dört yıllık ulûfesi ödendi.²⁹ Seydi Âli

²⁸ Nejat Kosal, *Hint Yolu ve Osmanlı İmparatorluğu*, Deniz Matbaası, İstanbul, 1936, s. 30

²⁹ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, 6. cilt, s. 131; Seydi Âli Reis, *Mir'at-ül Memalik*, Baskıya hazırlayan: Necdet Akyıldız, Ömer Karayumak'ın önsözü, Tercüman Yayınları, s. 23-24

Reis, 1560 yılındaki Cerbe deniz muharebesinde de bulunduktan sonra Diyarbakır tımar defterdarlığına tayin edildi. 1563 yılı başlarında, Galata'daki konağında yaklaşık 65 yaşındayken öldü.³⁰

Seydi Âli Reis telif ve tercüme eserleri olan, geniş kültüre sahip bir bilim adamı ve şairdi. Başlıca eserleri şunlardır: Usturlabın kullanımından, güneşin yüksekliğinden, yıldızların uzaklığından, kıblenin ve öğle vaktinin tespitinden bahseden bir çeşit denizcilik ve matematik kitabı olan *Mir'at-ı Kâinat*; 1554 yılında Haydarabad'da bulunduğu sırada kaleme aldığı *Kitab al- Muhit fi İl'm'al- Eflâk va'l Abhur* adlı kitabında cihet tayininden, zaman hesabından, takvimlerden, pusula taksimatından, bazı yıldızların tul'ü ve gruplarından bahsetmekte ve önemli limanlar, Hindistan'daki rüzgâraltı ve rüzgârustü sahilleri ile Hint Denizi'ndeki adalar, rüzgâr ve tayfunları ve seyrüsefer yolları hakkında bilgi vermektedir; *Mir'at-ül Memalik* (Memleketlerin Aynası). Seydi Âli Reis dört yıllık yolculuğu boyunca, yani donanmayı Basra'dan almak üzere Halep'ten yola çıkışından itibaren İstanbul'a varıncaya kadar geçen sürede gezip gördüğü memleketleri ve başından geçenleri bu eserde toplamış ve daha sonra Kanunî Sultan Süleyman'a takdim ederek onun affına mazhar olmuştur; *Hulaset'el Hava*, esas itibariyle Âli Kuşçu'nun Farsça yazdığı *Fethiye* isimli astronomi kitabının bir tercümesi olmakla birlikte, Seydi Âli Reis diğer bilim adamlarından yaptığı tercümelerle bu eseri genişletmiştir. Denizci ve ilim adamı cephesinin yanı sıra Seydi Âli Reis, *Kâtibî* mahlâsıyla sade bir dille yazdığı şiirleriyle de ün yapmıştır.

Key Words: Seydi Âli Reis, Pîrî Reis, Murat Bey, the Ottoman Empire, Portuguese fleet

³⁰ Seydi Âli Reis, *Mir'at-ül Memalik*, Baskıya hazırlayan Necdet Akyıldız, Ömer Karayumak'ın önsözü, Tercüman Yayınları s. 12-13.

KAYNAKÇA

- Cezar, Mustafa , (1958), *Mufassal Osmanlı Tarihi*, Cilt II, Seher Matbaası, İstanbul.
- Do Couto, Diogo, (1974), *Década da Asia*, Déc. VI, Liv. X, Cap. XX, Livraria Sam Carlos, Lisboa.
- Kosal, Nejat,(1936) *Hint Yolu ve Osmanlı İmparatorluğu*, Deniz Matbaası, İstanbul.
- Mir'at-ül-Memâlik*, (1999), Baskıya hazırlayan: Dr. Mehmet Kiremit, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Monteiro, Saturnino, (1992), *Batalhas e Combates da Marinha Portuguesa*, cilt III, Livraria Sá da Costa Editora, Lisboa.
- Öztuna, Yılmaz, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, 6. cilt, İstanbul.
- Seydi Âli Reis: *Mir'at-ül Memalik*, Baskıya hazırlayan: Necdet Akyıldız, Ömer Karayumak'ın önsözü, Tercüman
- Seydî Âli Reis, (1975), *The Travels and Adventures of the Turkish admiral Sidi Ali Reis*, tercüme eden A. Vambéry, Al Buruni, Lahor, Pakistan.

Ertuğrul Önalp
소 속 Ankara Üniversitesi
이메일 ertugrulonalp@hotmail.com

논문접수일 2009년 9월 15일
심사완료일 2009년 10월 7일
게재확정일 2009년 10월 16일